

Obserwator Agendy 21 - Poradnik dla nauczycieli

Plan rozwoju społecznego

Niniejszy tekst z założenia ma służyć jako pomoc naukowa do lokalnej pracy nad realizacją postanowień konferencji ONZ w Rio i Johannesburgu. Postanowienia te należy rozumieć jako plan rozwoju społecznego dla całej planety. Skuteczność i ramy czasowe realizacji tych założeń zależą od ilości ludzi, którzy naprawdę wierzą w powodzenie tego długoterminowego przedsięwzięcia i ich zaangażowania.

„Obserwator Agendy 21” Watch 21 jest programem opartym na dokumentacji konferencji z Rio. *Agenda 21* jest planem działania mającym służyć niezbędnej ochronie naszej planety w XXI wieku. *Deklaracja z Rio* zawiera 27 punktów mówiących o prawach i obowiązkach w kontekście środowiska naturalnego. „Wskaźniki” zostały podpisane przez przedstawicieli wszystkich państw biorących udział w konferencji. *Konwencja klimatyczna* [The climate convention] jest porozumieniem o zamrożeniu poziomu emisji dwutlenku węgla i innych gazów cieplarnianych. *Konwencja różnorodności biologicznej* [The convention on biodiversity] mówi, że każdy kraj ma prawo korzystać z fauny i flory na jego terenie, ale ma również obowiązek je chronić. *Zasady dotyczące lasów* [Forest Principles] zawierają podstawowe wytyczne dotyczące korzystania z zasobów leśnych, w taki sposób żeby ich nie niszczyć i pozostawić w dobrym stanie dla następnych pokoleń.

Sustainable Development – Rozwój zrównoważony - Ekorozwój

Rozwój zrównoważony jest pojęciem ściśle związanym z konferencją w Rio. Oznacza konieczność ciągłego, zrównoważonego rozwoju zarówno w krajach uprzemysłowionych jak i rozwijających się. Nie wolno nam niszczyć środowiska, w którym przyjdzie żyć kolejnym pokoleniom. Nasze działania i produkty nie powinny szkodzić środowisku. Słowo *sustainable* oznacza w języku angielskim ciągły, taki który może być stale poszerzany, powiększany, pozwalający na dalszy rozwój. Ze względu na brak jednego określenia dla tego terminu w języku polskim, na potrzeby tego poradnika będziemy używać zamiennie określeń *rozwój zrównoważony* i *ekorozwój*.

Edukacja według Agendy 21

Rozdział 36 *Agendy* mówi o edukacji. Szczególny nacisk kładzie się w nim na wagę edukacji w procesie wprowadzania zmian społecznych, zgodnych z założeniami *ekorozwoju*. Poniżej zamieszczone jest krótkie streszczenie zawartych w nim wytycznych wraz z komentarzem:

- środowisko naturalne i rozwój społeczny będą interdyscyplinarną dziedziną edukacji, której problematyka będzie omawiana na wszystkich poziomach nauczania, podczas prowadzenia wszystkich przedmiotów i nauczania dzieci i młodzieży w każdym wieku
- wskazane jest współdziałanie z organizacjami pozarządowymi; np. organizacjami ekologicznymi lub stowarzyszeniami międzynarodowymi.
- program musi być zmieniany w taki sposób, żeby zachęcał do interdyscyplinarnej współpracy między nauczycielami poszczególnych przedmiotów.

Obserwator Agendy 21 - Watch 21

Obserwator Agendy 21 jest materiałem do pracy dydaktycznej nad realizacją założeń *ekorozwoju*. Może warto sobie zadać podstawowe pytania:

- Co zakłada lokalny plan gospodarki energetycznej?
- Co dzieje się z odpadami z lokalnej oczyszczalni ścieków?
- Gdzie uprawia się ziemniaki serwowane w szkolnej stołówce?
- Jakie są postępy w pracy nad wtórny wykorzystaniem surowców, *recyklingiem*?
- Jaki jest poziom świadomości ekologicznej obywateli?

Zadania związane z badaniem lokalnej strategii wykorzystywania zasobów naturalnych i energii elektrycznej dają uczniom możliwość zrozumienia jak działa społeczeństwo i dostarczają konkretnych tematów do przemyśleń. „Obserwator Agendy 21” jest jedną z form działalności edukacyjnej programu „Obserwator Przyrody” koordynowanego przez Polski Klub Ekologiczny w Polsce. Podobne działania podejmują uczniowie z krajów leżących nad Bałtykiem. Kraje biorące udział w tym przedsięwzięciu to: Finlandia, Rosja (rejon St. Petersburga i Kaliningradu), Estonia, Litwa, Łotwa i Szwecja, przy współpracy z organizacjami państwowymi. Program „Obserwator Przyrody” – angielska nazwa *Naturewatch Baltic* zawiera również programy dotyczące monitoringu lasów oraz wód słodkich i morskich.

Szczyt Ziemi w Johannesburgu 2002 rok.

W Johannesburgu 2002 roku odbyła się konferencja ONZ - "Szczyt Ziemi w sprawie zrównoważonego rozwoju". Przedstawiciele ponad 190 państw - politycy, organizacje społeczne i biznesmeni - zastanawiali się jak walczyć z ubóstwem nie niszcząc jednocześnie zasobów naturalnych Planety - Ziemia. Prawie 200 krajów świata uchwaliło globalny plan zmniejszenia ubóstwa bez uszczerbku dla środowiska naturalnego.

Głównym celem planu jest zmniejszenie do 2015 roku o połowę liczby osób egzystujących za dolara lub mniej dziennie. Obecnie jest to przeszło miliard ludzi, 22% ludzkości świata. Chodzi zarazem o to, aby zapewnić krajom ubogim możliwość doścignięcia krajów bogatych, ale aby nie zniszczyć przy tym w sposób nieodwracalny środowiska naturalnego Ziemi.

Pogodzenie tych dwóch celów stanowi sedno zrównoważonego rozwoju.

Punktem wyjścia dla planu działania są tzw. Milenijne Cele Rozwoju, uchwalone dwa lata temu na oenzetowskim Szczycie Milenijnym w Nowym Jorku.

Oprócz zmniejszenia ubóstwa przewidują one zapewnienie do 2015 r. wszystkim dzieciom możliwości pełnego wykształcenia podstawowego. A także zmniejszenie wskaźnika umieralności dzieci w wieku do pięciu lat oraz zapewnienie aby liczba nowych nosicieli HIV, a także chorych na malarię i gruźlicę, zaczęła się zmniejszać.

Na konferencji w Johannesburgu te ramowe cele uzupełniono i w kilku punktach rozszerzono lub uściślono.

Poniżej podajemy najważniejsze nowe uzgodnienia:

WODA I URZĄDZENIA SANITARNE - Cele Milenijne z 2000 r. przewidują zmniejszenie o połowę do 2015 r. liczby ludzi, którzy nie mają dostępu do czystej wody (obecnie 1,2 mld). Plan uzgodniony w Johannesburgu dodaje do tego zmniejszenie do roku 2015 też o połowę liczby ludności świata bez dostępu do urządzeń sanitarnych. Obecnie bez kanalizacji i ubikacji musi obywać się 40% mieszkańców Ziemi, czyli 2,4 mld. Choroby przenoszone przez brudną wodę zabijają więcej ludzi niż AIDS.

ENERGIA - Postanowiono podjąć starania o ułatwienie dostępu do tanich i odnawialnych źródeł energii (wiatr, słońce...), ale wobec oporu USA i krajów naftowych nie przyjęto żadnego wskaźnika wzrostu udziału tych źródeł w globalnym bilansie energetycznym świata. Polska ma do 2020 roku używać 20% energii uzyskiwanej ze źródeł odnawialnych.

RYBY - Osiągnięto porozumienie w sprawie ochrony wybranych regionów mórz i oceanów, aby do 2015 r. doprowadzić do odnowienia zasobów rybnych, które ucierpiały wskutek nadmiernego połowu pewnych gatunków, a które są ważnym źródłem pożywienia zwłaszcza w biednych krajach. W Polsce mamy problem z połowami dorsza.

CHEMIKALIA - Uzgodniono, że do 2020 r. związki chemiczne będzie się wytwarzać i stosować w taki sposób, aby jak najbardziej zmniejszyć ich szkodliwe oddziaływanie na ludzi i środowisko naturalne.

ZDROWIE - Ustalono, że porozumienie o patentach przyjęte przez światową Organizację Handlu nie powinno uniemożliwiać krajom biednym zapewnienia lekarstw wszystkim potrzebującym. Kwestia ta jest istotna m.in. ze względu na wysokie koszty chronionych przez patenty lekarstw przeciwko HIV/AIDS.

KOBIETY - Dostęp do opieki zdrowotnej powinien być zgodny z podstawowymi prawami człowieka, jak też wartościami religijnymi i kulturowymi. Jest to kompromisowe ujęcie drażliwej kwestii antykoncepcji, aborcji.

POMOC - Kolejny raz wezwano kraje bogate, aby przeznaczyły na pomoc rozwojową dla krajów biednych 0,7% swego produktu krajowego brutto. Apele takie uchwała się od 1970 r. Na razie 0,7% PKB daje tylko pięć krajów (Dania, Holandia, Luksemburg, Norwegia i Szwecja!!!). USA występują 0,1% PKB i obiecują zwiększyć ten wskaźnik w ciągu kilku lat do 0,14% PKB. Średni odsetek pomocy wynosi obecnie 0,22% PKB, czyli 67 dolarów rocznie na głowę mieszkańca bogatej części świata.

GLOBALIZACJA - Plan uznaje, że globalizacja ma dobre i złe strony: stwarza wielkie możliwości wzrostu gospodarki światowej i poprawy stopy życiowej, ale stawia kraje biedne w obliczu trudnych wyzwań, którym muszą zaradzić kraje bogate.

HANDEL - Z projektu dokumentu usunięto zapisy, które zdawały pierwszeństwo zasadom światowej Organizacji Handlu (WTO) - pierwszeństwo przed staraniami o powiązanie handlu i

rozwoju z ochroną środowiska. Uważa się to za sukces obrońców środowiska, którzy obawiali się, że reguły WTO mogą utrudnić realizację protokołu z Kioto o ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych.

BIORÓŻNORODNOŚĆ - Zgodzono się zapewnić, aby do 2010 r. osłabło tempo wymierania rzadkich odmian fauny i flory.

DOBRE RZĄDZENIE – Uznaje się, że dobre rządzenie zarówno w poszczególnych krajach, jak i w skali międzynarodowej, jest istotnym warunkiem zapewnienia zrównoważonego rozwoju na świecie. Kraje bogate chciały tu uzależnić pomoc od tego, czy poszczególne rządy walczą z korupcją i przestrzegają w swoich krajach zasad demokratycznych.

UBÓSTWO - Zgodzono się utworzyć **fundusz solidarności**, który wspierałby walkę z ubóstwem, największym wyzwaniem globalnym stojącym dziś przed światem. Podkreślono jednak, że wpłaty na fundusz będą dobrowolne.

ZASADA OSTROŻNOŚCI- Dokument potwierdza zasadę, że chronić środowisko trzeba nawet wtedy, gdy dowody potencjalnego zagrożenia dla ekosystemu naszej planety nie są jednoznaczne.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ WSPÓLNA, ALE ZRÓŻNICOWANA - Potwierdzono, że wprawdzie wszystkie państwa mają obowiązek dokładać starań o uratowanie środowiska naturalnego Ziemi, ale kraje bogate powinnyłożyć na ten cel dużo więcej niż kraje biedne.

Przedstawiciele 191 krajów przyjęli również na Szczycie Ziemi "Deklarację Johannesburgską w sprawie zrównoważonego rozwoju".

Jest to deklaracja polityczna, towarzysząca planowi działania. W deklaracji władze reprezentowanych na Szczycie Ziemi państw wyrażają wolę walki z ubóstwem oraz wolę zapewnienia lepszej ochrony środowiska naturalnego.

W Deklaracji Johannesburgskiej zapisano m.in.: My, przedstawiciele ludności świata (...), ponawiamy nasze zobowiązanie do zrównoważonego rozwoju. W dokumencie jest też mowa o zobowiązaniu do budowy sprawiedliwej i opiekuńczej społeczności światowej, która przede wszystkim ma na względzie ludzką godność.

Koordynatorzy Narodowi programu „Obserwator Przyrody” Naturewatch Baltic

<p>Estonia Reet Kristian Estonian Youth Work Centre Uuslinna 10 11415 Tallinn, Estonia e-mail: reet.kristian@entk.ee phone + 372 6380758 fax + 372 6380756</p>	<p>Finlandia Johanna WWF Finland, Lintulahdenkatu 10 00500 Helsinki, Tel: +358 (0)9 7740 1059, e-mail: tiina.suojanen-saari@wwf.fi</p>	<p>Litwa Stasė Alenskiene Kretingos 29 – 32 Klaipėda e-mail: alsta@takas.lt;baltija@centras.lt tel./fax + 370 46 25 83 86</p>
<p>Lotwa Inese Liepina P.O. Box 364, Riga, LV1050 Phone/fax 371 7204525 e-mail inese@bvs.parks.lv</p>	<p>Polska Grażyna Wolniakowska Polish Ecological Club 81-016 Gdynia str. Chylońska 262/4 tel/fax +4858623-77-35 e-mail ekograzyna@wp.pl wowa@am.gdynia.pl</p>	<p>Rosja/Kaliningrad Kaliningrad Region Alexandra Korolewa Ecodefense! P.O. Box 1477, 236000 Kaliningrad Tel.+701 127 57106, fax. +70112 437286, e-mail ecosasha@rol.ru www.ecodefense.ru</p>
<p>Rosja/St. Petersburg Yulia Danilova and Alexei Poloskin Postal address: 199034, , Universitetskaya emb., 7/9 Pone: +7 (812) 328 9620 Fax: +7 (812) 328 9753 E-mail: nwb@bfn.org.ru</p>	<p>Szwecja Germund Sellgren Världsnaturfonden WWF Ulriksdals slott 170 81 Solna Tel. 08-624 74 43, 070-258 22 47 Fax: 08-85 13 29 E-post: germund.sellgren@wwf.se</p>	<p>Koordynator miedzynarodowy Brigitta Jutvik WWF Sweden Tel: +46 156 175 03 Fax: +46 885 13 29 Gut-jut@algonet.se</p>

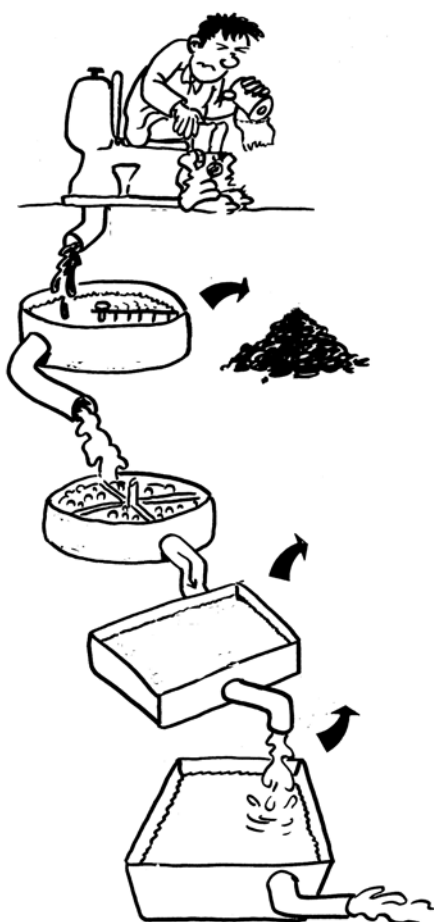
Cel i adresat programu

W programie „*Obserwator Agendy 21* „ uczniowie będą sprawdzać, jak postanowienia międzynarodowe są realizowane na poziomie lokalnym. Założenie jest takie, że uczniowie powinni:

- zdobyć wiedzę na temat pracy nad realizacją założeń *ekorozwoju* w społeczeństwie na różnych poziomach i zaangażować się w nią
- zdobyć praktyczną wiedzę na temat gospodarowania energią i rozwinąć myślenie ekologiczne

Adresatem programu jest młodzież szkolna w wieku od lat 10 w oraz nauczyciele prowadzący zajęcia z przedmiotów przyrodniczych, geograficznych i społecznych. Co roku będą organizowane międzynarodowe szkolenia i konferencje dla nauczycieli. Więcej informacji można uzyskać u krajowego koordynatora projektu.

Edukacja i zrównoważony rozwój

Zadaniem *Obserwatora Agendy 21* jest wzmocnienie szeroko pojętej świadomości ekologicznej i edukacji środowiskowej. Najważniejszym elementem programu jest poszukiwanie informacji przez uczniów. Efektem ich pracy ma być zdobycie nowych umiejętności.

Odpady W związku z tym za najważniejszą część programu należy uznać samą pracę uczniów z kwestionariuszami. Wyniki ich pracy również są wartościowe, zwłaszcza jeśli zachęcają do myślenia i można je zastosować w innym kontekście.

nie
ne Odpady Na podstawie poniższego przykładu można zauważyć, co jest bardziej wartościowe z pedagogicznego punktu widzenia – odpowiedź, czy proces dochodzenia do poprawnej odpowiedzi:

Odpady - Jak daleką drogę pokonują ścieki zanim dotrą do oczyszczalni kiedy spuszczasz wodę w szkolnej toalecie?

_____ km.

Czysta woda

Ocena pracy nad środowiskiem naturalnym

Praca uczniów z kwestionariuszami jest ważnym zadaniem do wykonania. Osoby prywatne, firmy i władze lokalne muszą działać razem ze społecznością lokalną na rzecz *ekorozwoju*. Jak można ocenić postępy w tej pracy znając założenia i oczekiwania *Agendy 21*? Tempo i jakość działań w kierunku realizacji tych założeń jest przedmiotem wystawianej przez uczniów oceny.

RAPORT Kofi Ananna dotyczący realizacji Agendy 21 na świecie

Agenda 21 i zrównoważony rozwój - dobry plan, kiepska realizacja

Środowisko naturalne w skali globalnej jest nadal zagrożone, a istniejące środki jego ochrony spełniają swoje zadanie tylko w niewielkim stopniu. W ciągu ostatniej dekady nastąpił zaledwie nieznaczny postęp w sferze ograniczania ubóstwa w krajach rozwijających się, a globalizacja, jako taka, nie przyniosła korzyści większości mieszkańców Ziemi.

Podejmowane w ostatnim dziesięcioleciu próby wspierania rozwoju społecznego i powstrzymania degradacji środowiska naturalnego okazały się, ogólnie rzecz biorąc, nieskuteczne. Niedostatek zasobów, brak politycznej woli, wycinkowe i nieskoordynowane podejście oraz utrzymujące się nieracjonalne wzorce produkcji i konsumpcji to czynniki, które sprzysięgły się, by zdławić wysiłki na rzecz zrównoważonego rozwoju, czyli rozwoju, utrzymującego równowagę pomiędzy ekonomicznymi i społecznymi potrzebami ludzi a wykorzystaniem zasobów i ekosystemów by zaspokoić bieżące i przyszłe oczekiwania.

Pomimo mało zadowalających rezultatów ostatniej dekady, Agenda 21 - porozumienie przyjęte jednogłośnie na Szczycie Ziemi w 1992 roku w Rio de Janeiro - pozostaje aktualną, sugestywną i długookresową wizją rozwoju. W ciągu dziesięciu lat, jakie upłynęły od konferencji w Rio na świecie zaszły istotne zmiany. Najpoważniejsze z ich są związane z nowymi wymaganiami i wyzwaniem, jakie stwarza globalizacja, transformacją rynku przekazu informacji i łączności

oraz rozprzestrzenianiem się epidemii HIV/AIDS. Zrównoważony rozwój jest jednak nadal rozsądną alternatywą dla obecnego, tradycyjnego podejścia do rozwoju.

Na świecie zachodzą wydarzenia, które sprzyjają zrównoważonemu rozwojowi. Światowa Organizacja Handlu uczyniła z kwestii rozwoju główny przedmiot zainteresowania uczestników konferencji w Doha, a w marcu 2002 roku przedstawiciele rządów spotkali się w Monterrey na Międzynarodowej Konferencji na temat Finansowania Rozwoju. Jednym z głównych celów tej konferencji było skupienie uwagi świata finansów na problemach rozwoju.

Bieżące trendy

Gospodarka

- Lata 90-te były dekadą znacznie mniejszych zawirowań gospodarczych niż lata 80-te. W pierwszej połowie lat 90-tych większość państw odnotowała wzrost gospodarczy. Średnia stopa wzrostu PKB dla wszystkich krajów rozwijających wzrosła z 2,7% w latach 80-tych do 4,3% w latach 90-tych. W krajach rozwiniętych lata 90-te (2,3%) były w porównaniu z latami 80-tych (3%) okresem spadku tempa wzrostu gospodarczego.
- Nie dla wszystkich krajów lata 90-te okazały się korzystne. Wprawdzie Afryka odnotowała nieznaczny wzrost gospodarczy, ale wszelkie korzyści z tym związane zniwelował wysoki przyrost ludności. Pogłębiła się tym samym przepaść pod względem warunków życia, jaka istnieje pomiędzy Afryką a innymi regionami świata. Kryzys nastąpił także w krajach położonych na innych kontynentach. Pogorszyły się ekonomiczne i społeczne warunki w krajach przechodzących okres transformacji. W latach 80-tych średni PKB tych krajów rósł w tempie 1,8% rocznie, natomiast w następnej dekadzie powyższa tendencja odwróciła się, a spadek wartości PKB następował w tempie 2,5% rocznie.
- Lata 90-te były okresem dynamicznego rozwoju handlu zagranicznego. Wartość globalnego eksportu rosła w tempie 6,4% rocznie, by w 2000 roku osiągnąć poziom 6,3 biliona dolarów. Dla krajów rozwijających się jako grupy był to również korzystny okres. Wartość eksportu tych krajów rosła w tempie 9,6% rocznie. Odwrotnie było w przypadku Afryki, ponieważ udział tego kontynentu w handlu światowym zmalał z 2,7 % w 1990 do 2,1% w 2000 roku.
- Zmienny wpływ na światową gospodarkę miała globalizacja. Wprawdzie wiele krajów skorzystało z napływu obcego, prywatnego kapitału, ale odpływ tych funduszy wywołał finansowe kryzysy - najpierw w Meksyku w 1995 roku, a potem - w 1997 roku - w krajach wschodniej Azji i w innych regionach świata.
- Lata 90-te były okresem systematycznego spadku wartości funduszy przekazywanych w ramach Oficjalnej Pomocy na rzecz Rozwoju. W 1992 roku wartość tej pomocy wyniosła 58,3 miliarda dolarów, a w 2001 roku już tylko 53,1 miliarda. Współczynnik Oficjalnej Pomocy na rzecz Rozwoju względem produktu krajowego brutto spadł z 0,35% w 1992 roku do 0,22% w 2000 roku. Tylko pięć państw - Dania, Luksemburg, Holandia, Norwegia i Szwecja - osiągnęły założony cel, jakim było udzielenie w 2000 roku oficjalnej pomocy o wartości odpowiadającej 0,7% PKB. Większość państw rozwijających się otrzymało pomoc niższą o co najmniej 25%, a w przypadku siedmiu krajów afrykańskich wartość tej pomocy zmniejszyła się o ponad 50%.
- Odnotowano stały wzrost wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych napływających do krajów rozwijających się. Wartość inwestycji portfelowych netto

w krajach rozwijających się wzrastała do roku 1994, osiągając punkt szczytowy na poziomie 91 miliardów dolarów. W następnych latach odnotowano spadek, do 25 miliardów dolarów w 1998 roku. W latach 1999 i 2000 nastąpiło nieznaczne odbicie.

- Wartość rządowych subsydiów we wszystkich krajach wahała się od 650 miliardów dolarów do 1,5 biliona dolarów rocznie. Likwidacja tej pomocy może zwiększyć szanse trwałego rozwoju i przynieść rządowi znaczące oszczędności.

Ludność i ubóstwo

- Ostatnia dekada była okresem znaczącego przyrostu **ludności świata**. Podczas, gdy w 1950 roku było na świecie 2,5 miliarda ludzi, a w 1980 roku 4,4 miliarda, to w 2000 roku ludność świata sięgnęła już 6 miliardów. Można oczekiwać, że liczba ludzi na świecie wzrośnie do około 8 miliardów w 2025 roku i 9,3 miliardów w 2050 roku, po czym ustabilizuje się na poziomie 10,5 - 11 miliardów. Tempo przyrostu ludności, które osiągnęło szczyt w 1965 roku (2%), wykazuje obecnie tendencję malejącą.
- 56% światowej **konsumpcji** przypada na najzamożniejsze państwa, które zamieszkuje zaledwie 15% populacji naszego globu. Na biedne kraje, zamieszkałe przez 40% światowej populacji, przypada jedynie 11% globalnej konsumpcji. Chociaż wzrost konsumpcji jest dziś zjawiskiem powszechnym, przeciętne wydatki konsumpcyjne afrykańskiego gospodarstwa domowego są obecnie o 20% niższe niż 25 lat temu.
- Ogólny wskaźnik **ubóstwa** w krajach rozwijających się, który oznacza liczbę ludzi żyjących za mniej niż jednego dolara dziennie, spadł z 29% w 1990 roku do 23% w roku 1998. Nieznaczny spadek - z 1,3 miliarda do 1,2 miliarda - odnotowano także w ogólnej liczbie ludzi żyjących w ubóstwie. Dzięki dynamicznemu wzrostowi gospodarczemu znaczące sukcesy w ograniczaniu skali ubóstwa osiągnęły państwa wschodniej i południowo-wschodniej Azji. Pewien postęp w tej dziedzinie nastąpił w państwach Ameryki Łacińskiej i południowej Azji. Nie zmieniła się natomiast sytuacja w subsaharyjskiej części Afryki, gdzie w ubóstwie żyje prawie połowa populacji.
- Według prognoz, do 2025 roku około 54% populacji państw rozwijających się będzie zamieszkiwać **tereny miejskie**. Wraz ze wzrostem liczby ludzi, którzy przenoszą się na tereny zurbanizowane, rośnie liczba ich ubogich mieszkańców. W Afryce w ubóstwie żyje ponad 40% miejskich gospodarstw domowych.
- Na świecie żyje co najmniej 1,1 miliarda ludzi, którzy nie mają dostępu do **czystej, wody pitnej** i 2,4 miliarda ludzi, którzy nie dysponują odpowiednimi **urządzeniami sanitarnymi**. Lata 90-te przyniosły w tej dziedzinie pewien postęp, jako że około 438 milionów ludzi zyskało dostęp do zasobów wody lepszej jakości, a około 542 miliony mieszkańców miast zaczęło korzystać z odpowiedniej sieci sanitarnej. Jednak z uwagi na szybki przyrost populacji na terenach zurbanizowanych, liczba mieszkańców miast pozbawionych dostępu do czystej wody pitnej wzrosła o 62 miliony.
- Nadal duża część **dzieci** (ponad 8%) w krajach rozwijających się umiera przed ukończeniem piątego roku życia. W niektórych najuboższych państwach co 5 dziecko umiera przed pierwszymi urodzinami. W krajach rozwijających się 113 milionów dzieci w wieku szkolnym nie korzysta z żadnych form edukacji. 60% z nich to dziewczęta.
- Około 815 milionów ludzi na świecie jest niedożywionych. 777 milionów spośród nich żyje w państwach rozwijających się, 77 milionów w państwach przechodzących okres transformacji, a 11 milionów w krajach uprzemysłowionych. W południowej Azji, gdzie

liczba osób niedożywionych jest największa, **głód** wykazuje tendencję malejącą. W Afryce, na niedożywienie cierpi około 1/3 populacji, a liczba osób niedożywionych stale rośnie.

- W latach 90-tych nastąpiła ogólna poprawa **zdrowotnych warunków** życia społeczeństw - wzrosła spodziewana długość życia, a wskaźniki umieralności spadły. Odnotowano kilka znaczących sukcesów, takich jak całkowita eliminacja przypadków choroby Heinego-Medina i innych chorób zakaźnych. Kondycja zdrowotna mieszkańców wielu państw rozwijających się jest jednak nadal zła, co wynika ze skażeń źródeł wody, braku odpowiednich urządzeń sanitarnych, poważnego zanieczyszczenia powietrza wewnątrz mieszkań, zachorowań na malarię i inne choroby zakaźne oraz rozprzestrzeniania się HIV/AIDS.
- Z powodu **HIV/AIDS** oczekiwana długość życia spadła w niektórych krajach do poziomu sprzed 1980 roku. W 9 krajach oczekiwana długość życia zmalała o 6,3 lat. Na świecie żyje 36 milionów ludzi zarażonych wirusem HIV, z których 95% to mieszkańcy krajów rozwijających się. W subsaharyjskim regionie Afryki żyje 25 milionów osób zarażonych tym wirusem. Z powodu AIDS zmarło w Afryce 12 milionów ludzi, a 13,2 milionów dzieci zostało osieroconych.

Ochrona ekosystemów

- Rosnące zapotrzebowanie na żywność spowodowało szybki rozwój rolnictwa, który odbywa się kosztem lasów, łąk i mokradł. **Zubożenie gleby** występuje na co najmniej 2 miliardach hektarów użytków rolnych, co stanowi 2/3 światowej powierzchni upraw.
- Rolnictwo powoduje, że w wielu krajach **słodka woda** staje się towarem coraz bardziej deficytowym. Na rolnictwo przypada bowiem 70% światowego zużycia słodkiej wody, z czego tylko 30% służy do uprawy roślin i zbóż. Reszta wody jest marnotrawiona. Niedobór słodkiej wody stał się już dotkliwym problemem w północnej Afryce i zachodniej Azji. Przewiduje się, że do 2025 roku 2/3 ludzi na Ziemi będzie zamieszkiwać kraje odczuwające umiarkowany bądź poważny deficyt wody. Można oczekiwać, że w ciągu dwóch dziesięcioleci zapotrzebowanie na wodę do celów rolniczych w krajach rozwijających się zwiększy się o 17%, a globalne zużycie wody wzrośnie o 40%.
- Lista zagrożonych **gatunków** zwierząt i roślin zawiera obecnie ponad 11 tysięcy pozycji. Z powodu zniszczenia środowiska naturalnego wyginęło już ponad 800 gatunków. Z powierzchni Ziemi zniknie niebawem kolejne 5 tysięcy gatunków, jeśli nie zostaną podjęte działania przeciwdziałające redukcji ich populacji.
- Przelowienie dotyczy około ? powierzchni światowych **łowisk**, a ponad połowa z nich jest wykorzystana w maksymalnym stopniu. Odłowy na Oceanie Atlantyckim i w niektórych rejonach Pacyfiku już przed wieloma laty osiągnęły maksymalny poziom. Strefy chronionych rezerw i strefy bezpołowowe obejmują zaledwie 1% powierzchni oceanów.
- Szybko maleje powierzchnia naturalnych **terenów leśnych**, które są przekształcane w użytki rolne lub grunty o innym przeznaczeniu. W latach 90-tych średnia powierzchnia wycinanych lasów wynosiła 14,6 milionów rocznie. W rezultacie, w ciągu ostatniej dekady ubytek netto całkowitej powierzchni lasów na Ziemi sięgnął 4%. Powyższe zjawisko dotyczy w głównej mierze krajów rozwijających się, a szczególnie państw

afrykańskich i południowamerykańskich. Na niektórych obszarach państw rozwiniętych i rozwijających się mamy do czynienia z odwrotnym zjawiskiem, które obejmuje zalesianie opuszczonych gospodarstw rolnych i zakładanie leśnych szkółek. Szacunkowe tempo zalesiania wynosi 5,2 milionów hektarów rocznie.

- Około połowa drewna pozyskiwanego na świecie służy jako **drewno opałowe**. 90% takiego drewna zużywają kraje rozwijające się. Maleje całkowita biomasa drewna, zawarta w światowych lasach, co ogranicza ich zdolność do łagodzenia zmian klimatycznych.
- Wskutek działalności człowieka i zmian klimatycznych zniszczeniu uległo 27% łącznej objętości **raf koralowych**. Według prognoz, dalsze 32% objętości raf koralowych może stracić swe funkcjonalne znaczenie w ciągu 30 lat, jeśli nie podjęte zostaną odpowiednie kroki zaradcze.
- Emisja substancji zubażających **warstwę ozonową** osiągnęła już swój szczytowy poziom i wykazuje obecnie powolną tendencję malejącą. Całkowite zużycie chlorku węgla spadło z 1,1 miliona ton w 1986 roku do 156 tysięcy ton w 1998 roku.
- W latach 1992 - 1999 odnotowano 10%-owy wzrost globalnego zużycia **paliw kopalnych**. Największe zużycie na głowę mieszkańca notują państwa rozwinięte. W 1999 roku na każdego obywatela państw rozwiniętych zużycie paliw kopalnych wynosiło średnio równowartość 6,4 ton ropy. Powyższy wskaźnik przewyższa dziesięciokrotnie wskaźnik notowany w państwach rozwijających się. Pomiędzy 1965 a 1998 rokiem podwojeniu uległa globalna emisja związków węgla, co oznacza średni wzrost na poziomie 2,1% rocznie.
- W dziedzinie **zużycia energii** największy wzrost odnotowano w sektorze transportu, w którym 95% zużywanej energii pochodzi ze spalania ropy naftowej. Zużycie energii w tym sektorze powinno rosnąć w tempie 1,5% rocznie w krajach rozwiniętych i 3,6% w krajach rozwijających się. Oczekuje się, że emisja dwutlenku węgla w tym sektorze wzrośnie pomiędzy 1997 a 2020 rokiem o 75%.
- Dla ponad 2 miliardów mieszkańców państw rozwijających się podstawowym źródłem energii jest **biomasa**, na którą składają się: drewno opałowe, odchody zwierzęce i odpady rolnicze.

W trosce o trwałe rezultaty Światowego Szczytu Zrównoważonego Rozwoju: dziesięciopunktowy plan działań

Z uwagi na bieżącą sytuację światową, zarysowujące się trendy i zjawisko globalizacji, promocja zagadnień diskutowanych podczas Szczytu wymagają podjęcia praktycznych inicjatyw. Zgodnie z oczekiwaniami Światowy Szczyt Zrównoważonego Rozwoju nie powinien zajmować się ustalaniem ani renegocjacja zasad działania. Powinien raczej stać się forum, na którym różni partnerzy reprezentujący poszczególne sektory społeczeństwa określą programy działań i zaplanują przedsięwzięcia służące osiągnięciu realistycznych celów w racjonalnie określonych ramach czasowych. W celu ukierunkowania starań na realizację osiągalnych celów, Sekretarz Generalny zaproponował w swoim raporcie następujący, dziesięciopunktowy plan działań:

- **Uczynić z globalizacji proces służący zrównoważonemu rozwojowi:** Korzyści płynące z procesu globalizacji są dzielone nierównomiernie - najuboższe państwa świata zostają pominięte. Zalecane działania to, między innymi, likwidacja dotacji wypaczających idee wolnego handlu i poszerzenie dostępu produktów i usług krajów rozwijających do rynków państw rozwiniętych, szczególnie w takich obszarach jak rolnictwo i przemysł tekstylny.
- **Wylimitować ubóstwo i poprawić warunki życia** na terenach wiejskich i miejskich. Ogromna liczba ludzi najuboższych zamieszkuje tereny poważnie zagrożone pod względem ekologicznym. Należy podjąć starania zmierzające do poprawy warunków życia ludzi ubogich zwiększenia ich perspektyw w takich sferach jak posiadanie ziemi, dochody, kredyty, edukacja, modernizacja rolnictwa. Należy również dążyć do minimalizacji odpadów i propagować recykling.
- **Zmienić nieracjonalne wzorce produkcji i konsumpcji** między innymi poprzez czterokrotne zwiększenie wydajności energii w ciągu następnych dwóch, trzech dziesięcioleci, zwiększenie społecznej odpowiedzialności podmiotów gospodarczych i stworzenie bodźców dla bardziej ekologicznej produkcji.
- **Poprawić kondycję zdrowotną** poprzez zapewnienie stałego i taniego dostępu do słodkiej wody, zmniejszenie zawartości ołowiu w benzynie i poprawę jakości powietrza wewnątrz mieszkań.
- **Zagwarantować dostęp do energii** i poprawić jej wydajność poprzez opracowywanie i szersze wykorzystanie odnawialnych i energowydajnych technologii oraz eliminację nieracjonalnych wzorców zużycia energii.
- **Zarządzać ekosystemami i bioróżnorodnością** w oparciu o racjonalne zasady. Stawić czoła takim problemom jak przełowienie, nieracjonalna gospodarka leśna oraz zanieczyszczenie wód morskich przez źródła lądowe.
- **Poprawić zaopatrzenie w słodką wodę** i zagwarantować bardziej sprawiedliwy podział zasobów wodnych.
- **Zapewnić dopływ funduszy** poprzez przeznaczenie większych środków w ramach Oficjalnej Pomocy na rzecz Rozwoju oraz zwiększenie prywatnych inwestycji; transfer i udostępnianie "czystych" technologii.
- **Wspomagać zrównoważony rozwój w Afryce** poprzez nowe, szeroko zakrojone programy budowy instytucji i systemów służących poprawie sytuacji w takich dziedzinach jak walka z głodem, ochrona zdrowia, ochrona środowiska i gospodarka surowcowa.
- **Wzmocnić znaczenie zarządzania międzynarodowego** na rzecz rozwoju w celu zastąpienia obecnych, fragmentarycznych wysiłków zintegrowanym, globalnym podejściem.

We wspólnym dążeniu do realizacji założeń *ekorozwoju* wszyscy jesteśmy od siebie zależni; nie da się stworzyć warunków do zrównoważonego rozwoju pracując w pojedynkę. Sklepiarz nie zdziała nic bez dobrze poinformowanego i świadomego konsumenta, rozsądnych decyzji podejmowanych w rolnictwie, zakładach produkujących opakowania itd.

Przesyłanie sprawozdań-rezultatów pracy

Praca uczniów zostanie wykorzystana w międzynarodowym raporcie dotyczącym postępów prac nad *ekorozwojem*, który zostanie rozesłany do wszystkich grup pracujących w projekcie, do władz które podejmują decyzje w zakresie prac nad ochroną środowiska, i mediów w rejonie morza Bałtyckiego. Raport ten zostanie utworzony na podstawie prac wszystkich grup biorących udział w „*Obserwatorze Agendy 21*”.

Raport będzie podkreślał różne inicjatywy podjęte dla *ekorozwoju* żeby zainspirować innych ludzi. Jeśli jednak uczniowie spotykają się z działaniami szkodliwymi dla środowiska - powinni również o nich napisać.

Podstawowymi informacjami do raportu międzynarodowego są odpowiedzi na pytania, które w kwestionariuszu oznaczono słowem BALTIC. Odpowiedzi na pozostałe pytania będą częścią raportu krajowego, ze względu na ich lokalny charakter.

Jeśli wyniki pracy zostaną przesłane do koordynatora przed **15 grudnia**, ich treść zostanie włączona do raportu, który zostanie przekazany wszystkim grupom biorącym udział w projekcie na wiosnę. Zajmiemy się również rozpowszechnieniem informacji o dodatkowych działaniach związanych z *Agendą 21*. Prosimy również o przesłanie wniosków płynących z dyskusji, rysunków, pytań które zostały dopisane do kwestionariusza, wycinków prasowych itd.

Materiały nadesłane po 15 grudnia zostaną opublikowane rok później.

Obserwator Agendy 21 dla uczniów

Ankieta składa się z czterech części:

- Energia i transport
- Żywność i handel
- Śmieci
- Ścieki

Każda z części zawiera opis, pytania i miejsce na wystawienie oceny.

- Nauczyciel przygotowuje harmonogram pracy – najlepiej wspólnie z uczniami.
- Określcie ile czasu trzeba będzie poświęcić na wykonanie zadań?
- Trzeba sobie odpowiedzieć na pytanie czy należy zająć się wszystkimi czterema częściami?
- Ustalcie, kto i w jaki sposób powinien pracować nad każdym z pytań?
- Opracujcie w jaki sposób najlepiej sporządzić sprawozdanie z wykonanej pracy?

Spośród zadań w kwestionariuszu można wybierać te, którymi warto się zająć. Wskazane jest udzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania oznaczone słowem BALTIC, należy jednak pamiętać że najważniejsza jest pedagogiczna wartość wykonywanych zadań.

Przygotowania

Dobrze jest zaprosić nauczycieli innych przedmiotów do współdziałania w projekcie. Należy określić termin przeprowadzenia zajęć, koniecznie uwzględniając przy tym czas potrzebny na przygotowanie i podsumowanie wykonanej pracy. Ważne jest przygotowanie logistyczne: nie można zapomnieć o biletach autobusowych czy rowerach, kserokopiach ankiety dla uczniów, zapewnić im dostęp do faksu i telefonu.

Należy skontaktować się z lokalnym samorządem i przekazać informacje na temat planowanego przedsięwzięcia oraz poprosić o udzielenie informacji na temat planów dotyczących pracy nad środowiskiem naturalnym.

Grupa uczniów, którzy będą wykonywali zadania powinna być dobrze poinformowana o przedsięwzięciu z odpowiednim wyprzedzeniem, tak żeby uczniowie mieli czas na przygotowanie się do pracy np. przez pozбиieranie informacji z gazet i przeprowadzenie wywiadów wśród członków społeczności lokalnej.

Praca w grupach

Znaczna część pracy powinna być prowadzona w grupach 4 - 6 osobowych: zapoznanie się z materiałami dotyczącymi konkretnego problemu, przygotowania do prowadzenia wywiadów itd. Jeśli uczniowie nie są przyzwyczajeni do samodzielnej pracy trzeba zapewnić im opiekę i zorganizować im tak pracę, aby z wykonywanych zadań dowiedzieli się jak najwięcej. Można przydzielić to samo zadanie różnym grupom, żeby przy jednym pytaniu nie pracowała zbyt duża liczba uczniów. Dużą uwagę należy poświęcić ustalaniu składu grup, żeby słabsi uczniowie również czuli że mają swój wkład w pracę grupy.

Zaproponowany zestaw zadań w ankiecie „Obserwator Agendy 21” jest odpowiednio, rzeczowo przygotowany. Nie zapominajcie, że można jednak pracować tylko nad wybranymi jego częściami.

Krok po kroku

Schemat pracy nad ankietą „Obserwator Agendy 21”:

1. Rozmowa o konferencji ONZ na temat środowiska i rozwoju w Rio (1992), *Agenda 21* i konieczność lokalnego wprowadzania zmian.
2. Prezentacja oceny jaką opracował Kofi Anann mówiącej o dokonaniach światowych w 10 lat po Szczycie w Rio
3. Prezentacja poszczególnych zadań. Należy pamiętać, że zadania wymagają różnego nakładu pracy. Można skoncentrować się na mniejszej ilości zadań i pominąć kilka innych.
4. Przygotowanie pracy w grupach – żeby uczniowie zyskali jak najwięcej z udziału w projekcie muszą być dobrze przygotowani. Przed rozpoczęciem pracy każda grupa powinna przygotować i przedstawić plan działania, uwzględniając czas miejsce i sposób realizacji zadania. Uczniowie mogą dopisywać swoje własne pytania jeśli uważają to za stosowne. Dodane pytania powinny zostać dołączone do przesłanego sprawozdania – często są inspirujące dla funkcjonowania „Obserwatora Agendy 21”.
5. Czas pracy – uczniowie powinni mieć dużo czasu na realizację zadania. Powinni na bieżąco relacjonować postępy, żeby można było szybko rozwiązywać problemy i wyjaśniać nieporozumienia.
6. Sprawozdanie z pracy – może przyjąć różne formy: ustnie, pisemnie, artykuł w gazecie, wystawa...
7. Ustalenie osoby odpowiedzialnej za sporządzenie sprawozdania dla koordynatora krajowego programu „Obserwator Przyrody”.

Przeprowadzanie wywiadów jako jedna z możliwości

Ustalenie terminu i sposobu pracy nad *Obserwatorem Agendy 21*

Obserwator Agendy 21 jest programem, który najlepiej jest realizować jako pojedynczy blok tematyczny prowadzony przez określony czas lub jako cykl tematów lub jeden temat lekcyjny realizowany przez dłuższy okres czasu. Należy pamiętać o przesłaniu sprawozdania do dnia **15 grudnia** każdego roku kalendarzowego, żeby mogło one zostać rozesłane do innych grup pracujących nad projektem jeszcze przed wakacjami letnimi.

Sprawozdanie z przeprowadzonych działań

8. Każda grupa pracująca z ankietami „*Obserwator Agendy 21*” powinna przesłać sprawozdanie do krajowego koordynatora „*Obserwatora Przyrody*”. Grażyna Wolniakowska ekograzyna@wp.pl 81-016 Gdynia. Ul. Chyłońska 262/4 tel/fax 058 623-77-35.

Każde sprawozdanie powinno zawierać następujące informacje:

- Imiona i nazwiska nauczycieli i osób nadzorujących pracę nad projektem
- Nazwa szkoły
- Nazwa miejscowości
- Informacje o terenie i osobach objętych pracą nad programem
- Liczba uczniów biorących udział w projekcie
- Termin prowadzenia prac nad projektem (miesiąc)
- Należy dołączyć zdjęcia z prowadzonych działań (podać kto jest autorem zdjęć)
- Ważne jest aby przesłać spisane wrażenia uczniów z prac w projekcie (w języku polskim i angielskim)
- Nie zapominajcie o dołączeniu wszystkich artykułów jakie ukazały się na temat projektu w prasie lokalnej
- Opisy podsumowujące rezultaty Waszej pracy
- Rysunki – prace plastyczne
- Wycinki z gazet
- Opis sposobu organizacji pracy nad projektem przez nauczyciela...

Wszystkie w/w materiały będą przydatne na wystawach, konferencjach, dla mediów i sponsorów. Poniżej zamieszczone są informacje o tym, w jaki sposób skompilować odpowiedzi uczniów na potrzeby sprawozdania.

Energia i transport

Odpowiedzi na pytania oznaczone słowem **BALTIC** powinny zostać zamieszczone w sprawozdaniu w następującej formie:

Podsumowane odpowiedzi wszystkich uczniów: E1, E21

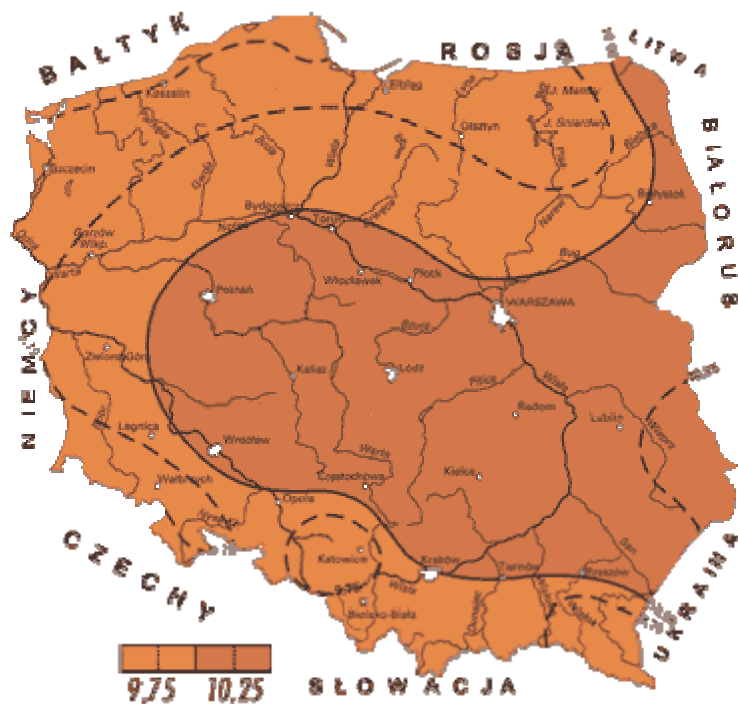
Wspólna odpowiedź uczniów: E9, E17

Wybrana (najlepsza) odpowiedź: E20.

Charakterystyka nasłonecznienia w Polsce

Polskę charakteryzuje nasłonecznienie w wysokości około 1000 kWh/m². To oznacza średnio 1600 pełnych godzin słonecznych rocznie. Jednakże nie całe promieniowanie słoneczne może zostać zamienione w energię elektryczną. Radiacja jest rozpraszana w atmosferze i w efekcie tylko około 54% energii słonecznej dociera do ziemi. Około 80% tego co dociera do powierzchni Ziemi, przypada na okres wiosny i lata. Warunki meteorologiczne Polski powodują także, że promieniowanie słoneczne jest bardzo nierównomiernie rozłożone.

Dla Polski suma promieniowania bezpośredniego i pośredniego wynosi maksymalnie 1 kW/m². Maksymalną moc można uzyskać w południe, przy bezchmurnym niebie. Roczne wielkości napromieniowania wynoszą w zależności od położenia od 900-1150 kWh/m² rok. Spośród 8760 godzin w roku w Polsce możemy liczyć na nasłonecznienie w przedziale od 1390 do 1900 godzin.

Śmieci

Odpowiedzi na pytania oznaczone słowem **BALTIC** powinny zostać zamieszczone w sprawozdaniu w następującej formie:

Podsumowane odpowiedzi wszystkich uczniów:

Wspólna odpowiedź uczniów: W2

Wybrana (najlepsza) odpowiedź: W6

Ścieki

Odpowiedzi na pytania oznaczone słowem **BALTIC** powinny zostać zamieszczone w sprawozdaniu w następującej formie:

Podsumowane odpowiedzi wszystkich uczniów:

Wspólna odpowiedź uczniów: WA3, WA7, WA8, WA9, WA11

Wybrana (najlepsza) odpowiedź: WA13

Żywność i handel

Odpowiedzi na pytania oznaczone słowem **BALTIC** powinny zostać zamieszczone w sprawozdaniu w następującej formie:

Podsumowane odpowiedzi wszystkich uczniów:

Wspólna odpowiedź uczniów: FT1, FT5

Wybrana (najlepsza) odpowiedź: FT7, FT8, FT11, FT12, FT25.

Prosimy o przesłanie ocen wystawionych przez uczniów w każdej z czterech sekcji wraz z uzasadnieniami

POWODZENIA!

Niniejszy materiał dydaktyczny jest częścią projektu Naturewatch Baltic. Ankieta „Obserwator Agendy 21” daje możliwość przeprowadzenia lokalnych badań dotyczących

wdrażania zrównoważonego rozwoju w Waszym regionie. Za projekt „Obserwator Przyrody” _ „Naturewatch Baltic” odpowiedzialne są wybrane organizacje ekologiczne z państw basenu Morza Bałtyckiego. Koordynatorem jest WWF Sweden. Niniejszy materiał został wyprodukowany przy udziale fundacji Elvira.

Dodatkowe informacje można uzyskać w:

**W Polskim Klubie Ekologicznym
Okręg Wschodniopomorski
Koodynator krajowy
Grażyna Wolniakowska
81-016 Gdynia
Ul. Chyłońska 262/4
Tel/fax 058 623 77 35
e-mail ekograzyna @wp.pl**